

ՍԱՐԳԻՍ ԱՐՄԵՆԱԿՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության,
սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ

**ՄԱՅՐԳԱՄԱՔԱՅԻՆ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԿԱՅԱՑՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՓՈՒԼԵՐԸ**

Մայրցամաքային Եվրոպայի ընդհանուր իրավունքի և իրավական մշակույթի հիմքերը ձևավորվել են միջնադարյան համալսարանական ավանդույթի հիման վրա, որի կայացման և զարգացման պատմության մեջ կարելի է գատել գլոսատորների և մեկնիչների (կոմենտատորներ) «դպրոցներով»¹ ներկայացված միջնադարյան շրջանը, իրավաբանական մտածողության (ռացիոնալիստական), մարդասիրական «դպրոցի» ծագմամբ նշված Նոր ժամանակը և շրջան, որն ընդգրկում է XIX հարյուրամյակի գիտական իրավագիտությունը, որի ժամանակ կոնտինենտալ իրավաբանական դոգմատիկական զարգանում էր «հասկացությունների իրավագիտության» ներկայացուցիչներ՝ գերմանական կոնցեպտուալիստների և իրավաբանների պատմական դպրոցի ջանքերով:

Դիֆերենցված իրավական համակարգի ձևավորման պատմական առաջին նախադեպ հանդիսանում է հռոմեական իրավունքը, որտեղ առաջին անգամ ծագել են որպես մտածողության հատուկ ոճի կրողներ մասնագետ իրավաբաններ, զարգացած իրավաբանական գործընթացներ և կառուցակարգեր, իրավաբանական մասնագիտական տեքստեր և կրթության կանոնավոր դասագրքեր: Որպես Հռոմում իրավունքի ինքնուրույն սոցմշակութային ինստիտուտի ձևավորման պայման հանդիսացան բնական օբյեկտների հետ գործառնությունների պայմանական փոխարինիչները, հռոմեացիների հասարակական գիտակցության բարձր ինժեներական, կազմակերպչական բնույթը:

Այս առումով կարելի է պնդել, որ ռոմանագերմանական ընդհանուր իրավունքի «ծառը» աճում է հին հռոմեական իրավունքի հիմքերի վրա:

Առաջինը, հռոմեական և միջնադարյան իրավաբանական մշակույթների միջև գոյություն ունի տրամաբանական հաջորդականություն, երբ XI-XII դդ. սկսում է ձևավորվել մայրցամաքային ընդհանուր իրավունքի տեսականը, տեսական և գործնական առումով հիմք է հանդիսացել հռոմեական դասական իրավունքը:

Երկրորդը, մայրցամաքային Եվրոպական իրավական ավանդույթը հենված է հին հռոմեական և միջնադարյան իրավունքի դպրոցների բարձրակարգ հեղինակավոր իրավաբանների աշխատությունների վրա, որոնք ունեին թե տեսական և թե գործնական զգալի նշանակություն:

Երրորդը, չնայած, որ սկզբունքորեն տարբեր են հին հռոմեական և միջնադարյան իրավաբանների մտածելակերպերը, այդուհանդերձ նրանց կապող ընդհանրականը խորը իրավաբանական գիտելիքներն էին և իրավական մշակույթը, ինչպես նաև իրավաբան-մասնագետի պատասխանատվության գիտակցումը: Հատկանիշներ, որոնք անհրաժեշտ ու արդիական են բոլոր ժամանակների համար: Մասնավորապես, միջնադարյան իրավաբանների մտածողության աճը բնութագրվում է դեդուկտիվ կազմակերպմամբ, ելնում է իրավունքի ընդհանրացված նորմերում ամրագրված վերացական մոդելներից, գործում դատական պրակտիկայի հետ անմիջականորեն չկապված իրավաբանական հասկացություններով և սկզբունքներով, կողմնորոշվում իրավունքին որպես տրամաբանական համակարգ: Հռոմեացի իրավաբանների համար՝ իրավունքը, ամենից առաջ, հասարակական կյանքում ծագող կոնֆլիկտային իրավիճակների լուծման գործիք է, միջնադարյան գլոսատոր-իրավաբանների համար իրավունքն ընդհանրացված նորմատիվ նմուշ է,

● ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 115 2020

¹ Տե՛ս Муромцев С. А. «Рецепция римского права на западе» М., 1886

որն իրենից ներկայացնում է հիմքում ընդհանուր իրավական հասկացություններ և սկզբունքներ ունեցող տրամաբանական հաջորդական համակարգ²: Մայրցամաքային իրավական ընտանիքում գերակայող համոզմունքը, որ դրա մշակութային և հատուկ-իրավաբանական հիմք է հռոմեական իրավունքը, բազմադարյա դոգմատիկ ավանդույթի արդյունք, վերջինիս ներկայացուցիչները համարում էին, որ միայն ձևափոխում, մեկնաբանում և կանոնավորում են հռոմեական իրավաբանական ժառանգությունը, երբ իրականում այն ենթարկում էին սկզբունքային վերամշակման, ինչի արդյունքում փոխվում էր ոչ միայն դրա բովանդակությունը, այլ նաև կազմավորման ձևը, դրա բովանդակության յուրացման համար պահանջվող մտածելակերպը:³

«Աշխարհի պատկերը», որի շրջանակներում ձևավորվել է մայրցամաքային իրավունքը և իրավական մշակույթը, հանդիսանում է նաև միջնադարյան աստվածաբանությունը (Երանելի Ավգուստին, Թովմա Աքվինացի) և կանոնական իրավունքը: Միջնադարյան ինտելեկտուալ էլիտայի համար բնորոշ էր հեղինակային տեքստերի որպես *radio scripta*, գիտելիքի ավարտուն համակարգ, ճշմարիտը ընդգրկող անփոփոխ և համապարփակ ուղի ընկալումը: Իրավաբան-սխոլաստների համար իրավունքի ճշտությունը հաստատվում է դրա գրավոր տեքստային ձևով և բովանդակային ռացիոնալությամբ, իրական իրավունքի աշխարհը՝ սոցիալական իրականություն չէր, այլ իմացական մտքի, մարդուն Աստծուն մերձեցնող իրականությունը⁴: Սխոլաստիկ մշակույթի կրողների համար ճշմարիտ իրականությամբ օժտված էր ոչ թե փորձը, ոչ թե կոնկրետ էմպիրիկ երևույթը, այլ երևույթի էությունը սահմանող ռացիո-

նալիստական գաղափարը: Միջնադարյան դպրոցների իրավաբաններն անկասկած համոզված էին նրանում, որ Հուստինիանոսի կոդիֆիկացիայի ամբողջ տեքստը ներծծված է միասնական նպատակով, *ratio legis*, որը իրենք կոչված են բացահայտել և արտահայտել իրավաբանական բովանդակությունը մեկնաբանության և տրամաբանական համակարգման միջոցով⁵: Այդ իսկ պատճառով որպես տրամաբանական համակարգ իրավունքի ընկալումը բխում է «աշխարհի սխոլաստիկ պատկերից»:

Հետազոտական գործիքակազմը, որը կիրառվում էր գլոսատորների դպրոցի կողմից *Corpus Luris Civilis* ուսումնասիրության համար, համապատասխանում էր սխոլաստիկ մշակութային կանոններին: Սկզբում Հուստինիանոսի օրենքների մտքի ընկալման համար կիրառվում էր օրինական էկզեգեզա⁶ (մեկնաբանություն), հետագայում՝ քննադատական էկզեգեզա, որոնք հնարավորություն էին տալիս ներառել գրավոր տեքստերը միջնադարյան ինտելեկտուալ էլիտայի հոգևոր «հորիզոնում»⁷, ձևավորել իրավաբանական նյութի տերմինաբանական միասնությունը, իրականացնել նյութի առարկայական համակարգում, ստեղծել իրավական ավանդույթի զարգացմանը ծառայող դոկտրինային տեքստեր⁸: Գլոսատորների կողմից հունական և հռոմեական ստոիկներով ընկալված դիալեկտիկ մեթոդը հնարավորություն էր ընձեռում ստեղծել իրավաբանական դոգմայի մտովի միասնություն վերացական հասկացությունների ձևավորմամբ, տրամաբանական շարքերում իրավաբանական հասկացությունների միավորմամբ, հասկացությունների հարակից դասակարգումների կառուցմամբ, ինչը Հուստինիանոսյան ձևավորումներում հիմ-

² Տե՛ս Բերման Գ. Ժ. Զապադնայա տրադիցիա թրա: էփոխա ֆորմիրովանիա. Մ., 1998. Ս. 152, Սոլդնիկով Դ. Յու. Դոգովորնիե տեորիի ցլոսսատորով. Մ., 2008, Ս. 65, Չեստով Ի.Լ. Իստորիա փոլիտիչեսկիխ և թրաջովիչեսկիխ սոբոբրենի: տեորետիկո-մեթոդոլոգիչեսկոե վվեդենիե. ՍՔԵ., 2009. թր. 146

³ Տե՛ս Մյուրոմցև Ս. Րեչեփցիա թրիմսկոց թրա ռա Զափադե Մ., 1886, թր. 23-24

⁴ Տե՛ս Չեստով Ի.Լ. Ակտուալնիե թրոբլեմի տեորիի ցոսոդարստվա և թրա. Էփիստեմոլոգիա ցոսոդարստվա և թրա. Սոբոբրենի. ՍՔԵ. 2004, թր. 32-33.

⁵ Տե՛ս Մոդդերման Յ. Րեչեփցիա թրիմսկոց թրա. ՍՔԵ. 1888, Ս. 23, Տոմսինով Ե.Ա. Րեչեփցիա թրա // Օբչայա տեորիա ցոսոդարստվա և թրա. Ակադեմիչեսկի ցուրս Վ 3 տ. Օտվ. թր. Մ.Մ. Մարչենկո. Տ. 2. Մ. 2001. թր. 310

⁶ Տե՛ս Իոփֆե Օ.Ս. 1) Կիվիլիստիչեսկայա ճոկտրինա ֆեոդալիզմա // Օ.Ս. Իոփֆե ԻՅբրաննիե տրոՃի թր ցրաՃանսկոմու թրա. Մ. 2003 թր. 48. 2) Իդեոլոգիա թրա// Օ.Ս. Իոփֆե ԻՅբրաննիե տրոՃի. Յ 4 տոխ. Տոմ ԻՅ. ՍՔԵ, 2010. թր. 313.

⁷ Տե՛ս Մյուրոմցև Ս.Ա. ռա Զափադե. Մ. 1886. թր. 27

⁸ Տե՛ս Քուխտա Գ.Փ. Կուրս թրիմսկոց թրա. Մ. 1874. Տոմ Ի թր. 22

նականում հնարավորություն էր ընձեռում համաձայնեցնել հակասությունները և հաստատել միջնադարյան իրավաբաններին այն մտքում, որ Corpus Iuris Irbենից ներկայացնում է ավարտուն կուռ տրամաբանական համակարգ⁹:

XIII հարյուրամյակի կեսերին գլոսատորների փոխարինած կոմենտատորների (մեկնիչներ) դպրոցն իրավաբանական դոգմատիկայում զարգացնում է ինչպես էկզեգետիկ, այնպես նաև համակարգված գործունեությունը: Կոմենտատորները ձևավորում են իրավաբանական տեքստերի ուսումնասիրության «իտալական մեթոդը», ինչը հնարավորություն է տալիս առավել դետալային վերլուծել գլոսացված դրույթները, պատճառների արհեստոտեյան կատեգորիաների միջոցով համեմատել հասկացությունները, միավորող դրույթների տարբերակման, ընդլայնման և սահմանազատման տեխնիկաների միջոցով հարթեցնել հակասությունները¹⁰: Սխոլաստիկ դիալեկտիկայի միջոցները և եղանակները հասնում են սեփական զարգացման ծաղկունքին, վերածվում իրավագիտական գիտելիքի հոմանիշի: Կոմենտատորները գլոսատորների աշխատություններում զատում էին «հիմնական հատվածները», որոնց ընդհանրացված միտքը հնարավորություն էր ընձեռում ձևավորել համապարփակ և անփոփոխ բնական-իրավական հիմքերով ստեղծված հասարակական ելակետային սկզբունքներ (մաքսիմումներ): Իրավական մաքսիմումների վերաբերյալ նման պատկերացումները հիմք են տալիս դրանք դիտարկել որպես իրավական գիտելիքի ճշտության (լեգիտիմության) չափորոշիչ, ինչն էլ հնարավորություն է տալիս մաքսիմումներից դեդուկտիվ զատել նոր իրավահասկացություններ¹¹: Այսպիսով, ունի-

վերսալների ճշտության վերաբերյալ սխոլաստիկ պատկերացումների գերակայման հիման վրա և ստիկների դիալեկտիկայի միջոցով կոմենտատորներն էական ձևով վերամշակում են հռոմեաբյուզանդական իրավաբանական նյութը, ձևավորում այն որպես նոր իրավական դրույթներ ծնող իրավունքի սկզբունքներին և ընդհանուր հասկացություններին հենված ներքին կոգերենտ դեդուկտիվ համակարգ¹²: Կոմենտատորների կողմից իրավական նյութի արդյունավետ դեդուկցիոնացումը հանդիսացավ նրա պատճառ, որ XIX հարյուրամյակի երկրորդ կեսում նրանց սկսեցին համարել կոնստենտալ իրավաբանական գիտության հիմնադիրներ¹³: Բացի դրանից, սեփական բարձր սոցիալական կարգավիճակի արդյունքում կոմենտատորները քաղաքական իշխանության ներկայացուցիչների խորհրդականների պոստերի զբաղեցմամբ սկսում են կառուցվող դոգմատիկայի միջոցով «փորձագիտական եզրակացությունների» տրամադրմամբ, փաստացի jus publice respondendi ստացմամբ նորմավորել իրավաբանական գործնականը¹⁴:

Միջնադարյան դոգմատիկ իրավագիտության ռացիոնալ հիմք հանդիսացավ ստիկների դիալեկտիկան, ինչը հնարավորություն ընձեռեց ձևավորել դատողությունների առավել ընդհանուր հիմքեր և դրանց միջոցով համաձայնեցնել հռոմեացի իրավաբանների սենտենցիաների (ուսուցումներ) միջև հակասություններ՝ լրացնելով սկզբնաղբյուրների «թվացյալ» բացերը: Սխոլաստիկան սովորեցրեց գլոսատորներին և կոմենտատորներին հավատալ իրավական տեքստերի ռացիոնալությանը և միասնության ճշտությանը, իսկ միջնադարյան դիալեկտիկան ստիկների ոճային մեկնաբա-

⁹ Տե՛ս Берман Г. Дж. Указ. соч. стр. 127, Полдников Д.Ю. Указ. соч. стр. 65, Честов И.Л. Актуальные проблемы теории государства и права. стр. 35.

¹⁰ Տե՛ս Шершеневич Г. Ф. История философии права СПб. 2001. §18,

¹¹ Տե՛ս Муромцев С.А. Очерки общей теории гражданского права // С. А. Муромцев Избранные труды по римскому и гражданскому праву. М. 2004. стр. 232, Покровский И.А. Естественно правовые течения в истории гражданского права. СПб. 1909, стр.17, Дождев Д.В. Римское частное право. Учебник вузов. М, 2001. Стр. 15

¹² Տե՛ս Муромцев С.А. Очерки общей теории гражданского права, стр. 239

¹³ Landseberg E. Die Closse des Accurius and Ihre Lehre Vom Eigenthum Leipzig. 1883. S. 65-66. Kaufmann G. Die Geschichte der deutschen Universitäten. Bd. I. Stuttgart, 1888. p. 78, Enigelmann W. Die Schuldlehe=re der Postglossatoren und ihre Fortentwicklung. Leipzig, 1895. S.1, Sohm R. Institutiones des rom. Rechts. Aufl. 1903. p. 145-150

¹⁴ Տե՛ս Пухта Г.Ф. նշվ. աշխ. էջ 9, Моддерман В. նշվ. աշխ. էջ 24-25, Покровский И.А. История римского права. СПб. 1999. стр. 258, Ооффе О.С. Цивилистическая доктрина феодализма. С. 48, Cappelletti M., Merryman J.H., Perillo J.M. The Italian Legal System. Stanford, 1967 էջ 37

նությամբ համոզում է սկզբնաղբյուրների բացարձակ ճշտության մեջ, վերջիններս սկսեցին հանդես գալ որպես եվրոպական ընդհանուր իրավունքի և իրավական մշակույթի հիմնային կետեր: Իրավական տեքստի տրամաբանական մշակումը հանգեցրեց *doctores juris* ընդհանուր հասարակական սկզբունքների և հանրային իրավունքի նորմերի ձևավորմանը, վերջիններս մինչ այսօր հանդիսանում են ռոմանագերմանական իրավական ընտանիքի «այցեքարտ»:

Գլոսատորների և կոմենտատորների դպրոցները հիմնեցին մայրցամաքային իրավաբանական դոգմատիկայի հիմքը. հաստատեցին դոգմատիկ հետազոտությունների օբյեկտի սահմանները, սահմանեցին դրա գոյաբանական և իմացաբանական առումները, ձևավորեցին իրավագիտության հատուկ լեզուն, ուսուցանեցին հեղինակային տեքստին իրավաբանների համակարգային վերաբերմունքը, մասնագիտական իրավագիտությունում ձևավորեցին և արմատավորեցին իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների վերաբերյալ պատկերացումներ, հռոմեական իրավունքի միջոցով որպես «ընդհանուր իրավունք» (*jus commune*) հաստատեցին իրավագիտության գաղափարական միասնությունը: Միջնադարյան իրավաբանները (գլոսատորները, մեկնիչները) սահմանեցին Արևմուտքում իրավագիտության բնույթը, նպաստեցին նրան, որ իրավունքը ձեռք բերեց միասնական մասնագիտական տերմինաբանություն և մեթոդ, ձևավորվեցին «ճշմարիտ օրենքների» գիտելիքով տիրապետող գիտական-իրավաբանների հատուկ դաս, ինչը ևս իրավագիտությանը համապարփակություն էր հաղորդում, իսկ իրավական դոկտրինաները քննարկվում և գնահատվում էին ընդհանուր ճշմարտությունների լույսով, այլ ոչ որպես արվեստ կամ միջոց¹⁵:

XVI հարյուրամյակում իրավաբանների նոր մարդասիրական դպրոցի ձևավորումը պայմանավորված էր մի շարք պատճառներով: Առա-

ջին, Վերածննդի դարաշրջանի ընդհանուր ինտելեկտուալ մթնոլորտն իրավագիտություն ներածեց որպես Հռոմի հոգևոր մշակույթի պատմական զարգացող հատված կազմող՝ հռոմեական իրավունքի վերաբերյալ պատկերացումները, ինչն էլ հանգեցրեց նրա գիտակցմանը, որ միջնադարյան իրավագիտության կիրառած ոչ ամբողջ իրավական նյութն ունի հռոմեական մշակույթի համար աուտենտիկ բնույթ¹⁶: Երկրորդ, իտալական մեթոդի վերլուծական եղանակները հանգեցնում էին դոկտրիալ գլոսների միմյանց հետ բազմաթիվ անհամաձայնությունների ծագման, ինչն էլ բացասական էր արտահայտվում իրավաբանական պրակտիկայի վրա և էական հեռացնում ակադեմիական ու պրակտիկ գործունեությունը միմյանցից: Երրորդ, կոմենտատորական դոկտրինայի բազմաթիվ դրույթներ չէին համապատասխանում XVI հարյուրամյակի հասարակական իրավագիտակցությանը, *doctores juris* արհեստական «դիալեկտիկ ստեղծագործումը» ծնեց տարբեր սոցիալական խմբերի սուր և աճող քննադատություն, ինչն էլ պահանջեց իրավագիտության մեթոդի փոփոխություն: Հումանիստական դպրոցի իրավաբանները մայրցամաքային եվրոպական իրավագիտության պատմության մեջ առաջին անգամ իրավունքը դիտարկեցին պատմական և մշակութային համատեքստում, սկսեցին դիտարկել իրավունքը որպես սոցիալ-մշակութային ինստիտուտ, իսկ նրանց գործունեության մեջ նախահուստիանային շրջանի իրավական աղբյուրները և անտիկ գրական տեքստերը վերածվեցին վերակառուցվող մշակույթի իրական պատմական հոգու բացահայտմանը կոչված գործիքների: Հումանիստ-իրավաբանները ձևավորում էին դոգմատիկ ավանդույթների պատմական քննադատությանը հենված հետազոտման «ֆրանսիական մեթոդը»՝ չընկալելով սխոլաստիկ հակաթեզերը և մեթոդաբանական հիմունքները որպես անբեկանելիություն¹⁷: Հետազոտման նման մեթոդական դրույթի արդյունքում XVI

¹⁵ Shtu Берман Г. Дж. Западная традиция права. стр. 161-163, Скакун О.Ф. Общее сравнительное правоведение. Академический курс. Киев, 2008, стр. 78-79.

¹⁶ Shtu Стоянов А.Н. Методы разработки положительного права и общественного значения юристов от глоссаров до конца XVII столетия. Харьков, 1862. стр.17, 20-21. Покровский И. А. Естественно-правовые течения в истории гражданского права. стр. 24.

¹⁷ Shtu Коркунов Н.М. История философии. М, 2010. стр. 102.

հարյուրամյակի իրավաբանությունում ստեղծվում են իրավաբանական դոգմատիկայի շարադրման առավել ազատ համակարգեր, որոնք կառուցվում են ոչ թե ըստ Դիգեստի օրենքի, այլ ըստ առարկայի¹⁸: Միևնույն ժամանակ բազմաթիվ հումանիստ-իրավաբանների մոտ իրավունքի դոգմայի հասկացությունների հետ քննադատական էկզեգեզան, տեսակային դասակարգումները, դիալեկտիկ գործառնությունները մնում են որպես դոգմատիկ հետազոտությունների առաջատար տեխնիկաներ: Ի շնորհիվ պատմական դրույթի իրավաբանների հումանիստական դպրոցը ձևավորեց «իրավունքի հնության» առարկան, իրավագիտությանը համադրեց իրավունքի «արտաքին պատմությունը», սակայն չկարողացավ սկզբունքորեն փոխել դոգմատիկ իրավագիտության գործիքակազմը և հիմքերը¹⁹:

Որպես Նոր ժամանակների բնագիտությամբ կատարված առաջին գիտական հեղափոխության արդյունք դրա իմացաբանական գաղափարները սկսվեցին համապարփակ կերպով ընկալվել XVII հարյուրամյակի իրավագիտության գիտնականների կողմից: Յուսնատուրալիստները (բնահրավագետները) մերժում էին դոգմատիկ իրավագիտության հեղինակային տեքստերը և կենտրոնացնում սեփական ուշադրությունը ոչ թե իրավունքի վերաբերյալ դոգմատիկ պատկերացումների, այլ իրավունքի երևույթի վրա, օբյեկտիվ գոյություն ունեցող, համապարփակ և անփոփոխ «ըստ բնույթի», ինչի արդյունքում XVII- XVIII դդ. երկրորդ կեսին իրավագիտությունը փաստացի բաժանվեց երկու ճամբարների՝ իրավական-դոգմատիկ (պոզիտիվ դպրոց) և փիլիսոփայական-իրավական (բնագիտաիրավական դպրոց)²⁰: Բնագիտական իրավունքի դպրոցը՝ դասական գիտական ռացիոնալության գաղափարներին լիարժեք համապատասխանությամբ, պայքարում էր իրավագիտության «մաթեմատիզացման», իրավաբանների հետազոտական գործունեության «տեխնոլոգիզացման», դեդուկ-

տիվ-ցուցադրական մեթոդի կիրառության համար: Աքսիոմա, ամենաակնհայտ ճշմարտություն, որից ելնում էր դեդուկտիվ-ցուցադրական մեթոդը, հանդիսանում էր ապացուցում չպահանջող և նույնիսկ չապացուցվող տարրական հասկացության սահմանումը: Հետագայում նման պարզ ակսիոմատիկ դատողություններից ձևավորվեցին մի շարք եզրահանգումներ (դեդուկցիաներ), որոնցից յուրաքանչյուրը ենթակա է հատուկ ապացուցման: Նման կերպ բնահրավագետների պատկերացմամբ կառուցվում էր սուբյեկտիվ կարծիքներին, իրավաբան-դոգմատիկների «գրավոր իրավունքին» հակադրվող «ճշմարտության անթերի ճշտության» նրբագեղ համակարգը: Միևնույն ժամանակ իրավունքի հետազոտություններում բնահրավագետները՝ մի շարք օբյեկտիվ պատճառների ուժով, չկարողացան բնագիտական դեդուկտիվ-ցուցադրական մեթոդը հաջորդական ներածել իրավագիտության մեջ²¹:

Չնայած, որ բնահրավական ռացիոնալիզմը մեկ ու կես դար «կիսեց» մայրցամաքային իրավական ավանդույթի իրավագիտությունը և չկարողացավ մշակել նոր իրավական հասկացություններ, այն իրավագետ-գիտնականներին առաջին անգամ տրամադրեց հաջորդական կիրառվող մեթոդի արժեքի հասկացությունը, հաստատեց գրավոր օրենքի տառի նկատմամբ ռացիոնալ հիմնավորված սկզբունքների առաջնությունը, ինչը հետագայում դոգմատիկ իրավագիտությանը հնարավորություն ընձեռեց ազատվել բազմաթիվ մահացած կառուցվածքներից և հասկացություններից: Ձևավորելով իրավունքի սպեկուլյատիվ կառուցված համակարգերը՝ բնահրավագետները ստեղծում էին մտածողական մոդելներ՝ պանդեկտիստների գիտակցված կառուցված, ավարտական համակարգերի նախատիպերը: Իրավագիտության մեջ մաթեմատիկական մեթոդի էքստրապոլացումը խիստ կանոնավորեց իրավական միտքը, իրավաբաններին ուսանեց մեթոդի նկատմամբ նորմատիվ և ռեֆլեքսային վերաբեր-

¹⁸ Shtu Berman H. J. Law and Revolution II. The Impact of the Protestant Reformations on the Western Legal Tradition. L., 2003, p. 116

¹⁹ Shtu Стоянов А. X. նշվ. աշխ. էջ 265

²⁰ Shtu Тарасов Н.Н. Методологические проблемы юридической науки. Екатеринбург, 2001. стр. 114

²¹ Shtu Алексеев Н.Н. Очерки по общей теории государства. Основные предпосылки и гипотезы государственной науки. М, 2008. стр. 82, Коркунов Н.М. История философии права. Пособие к лекциям. СПб, 1915. С. 166.

մունք, դատողությունների հիմքերի իմաստավորման և յուրաքանչյուր դեղուկտիվ մոտեցման ապացուցում: Բացի դրանից, հատկապես բնագիտաիրավական դպրոցի իրավաբաններն առաջինն են արդիականացրել իրավունքի քաղաքականության խնդրայնությունը, ձևավորել իրավաբանական հասարակության գիտակցված վերաբերմունքը իրավական կարգավորման նպատակների նկատմամբ, ինչով էլ հիմնադրեցին XIX հարյուրամյակում Գերմանիայում և Ֆրանսիայում իրավունքի համակարգերի (կոդիֆիկացիաներ) «ուսուցման», իրավունքի որպես նոր սոցիալական իրականության կառուցման հզոր գործիքի ընկալման հիմքերը²²:

XIX դ. սկզբի փիլիսոփայական իդեալիզմը, ամենից առաջ ներկայացված Ֆ. Շելինգի ուսուցմամբ, սահմանելով աշխարհաստեղծումը որպես օրգանական միասնություն, որում մետաֆիզիկական գաղափարն արտահայտվում է պոզիտիվ երևույթների միջոցով, հնարավորություն տվեց բացատրել բնագիտաիրավական դպրոցի իրավագիտական ռացիոնալիզմը դրան նախորդած պոզիտիվ իրավագիտության դոգմատիկ ավանդույթների հետ համատեղ: Փիլիսոփայական իդեալիզմը բուժում էր գիտնականներին, այն ոչ միայն լեգիտիմացրեց պոզիտիվ-իրավական իրականությունը և պոզիտիվ իրավագիտությունը, այլ նաև լրջորեն խթանեց իրավաբաններին գտնել իր հետևում ծառայած և իրեն պայմանավորած հոգևոր սկզբնաղբյուրները: Հռոմեական իրավունքի դոգման իրավաչափ չափանիշ հանդիսացավ իրավաբանների հետագա սերունդների համար, դարձավ իրավունքի այն մտահանգումային հիմք, որը վերջիններս ձգտում են վերակառուցել և արտահայտել դոկտրինալ գիտելիքի ավարտուն և կոգնիտիվ համակարգի ձևով:

Փիլիսոփայական «առաջին» պոզիտիվիզմը ևս խթանել է մայրցամաքային եվրոպական

իրավաբանության դոգմատիկան: Առաջին, պոզիտիվ երևույթների հետազոտության սեփական դրույթով, գիտության առարկայից մետաֆիզիկական հասկացությունների բացառմամբ իրավաբանների աչքերում փիլիսոփայական պոզիտիվիզմը լեգիտիմացրել է ոչ թե լուսավորման սպեկուլյացիաներին, այլ իրավունքի աղբյուրների, դոկտրինալ տեքստերի հետազոտությանը հենված դոգմատիկ գործունեությունը²³: Երկրորդ, փիլիսոփայական պոզիտիվիզմը իրավաբան-գիտնականներին նոր ուժով ընկնեց գիտության մեջ. իրավաբանական դոգմատիկան, սոցիոլոգիային հետևելով, առաջադրում է իրավունքի առաջընթաց զարգացման օրինաչափությունների²⁴, իրավաբանական երևույթների օրենքների բացահայտման նպատակներ, ինչն էլ կհանդիսանա ոչ միայն «հասկացությունների իրավագիտության», այլև իրավունքի ընդհանուր տեսության ձևավորման նախադրյալ:

Մայրցամաքային իրավաբանական դոգմատիկայի զարգացման ժամանակակից մակարդակը սկսում է XIX հարյուրամյակի 10-40-րդ թթ. իրավունքի գերմանական պատմական դպրոցից, քանի որ հատկապես «պատմաբանները» ձևակերպել են ժամանակակից մասնավոր իրավունքի դոգման, իրականացրել գլոսատորական հռոմեական իրավունքի հաջորդական պատմական վերակառուցում: Իրավաբանների պատմական դպրոցի մեթոդաբանական դրույթների հիմքում ընկած է փիլիսոփայական իդեալիզմը, այդ իսկ պատճառով Ֆ.Կ. Սավինին և նրա իրավահաջորդներն առաջադրում են իրական հռոմեական իրավունքի «մաքրման», աուտենտիկ տեքստերից իրավունքի նախնական գաղափարի դուրս բերման և որպես ավարտուն տրամաբանական համակարգ հռոմեական իրավունքի դոգմայի վերակառուցման խնդիրներ²⁵: Մետաֆիզիկական գաղափարը, տեղակայված իրավունքի անբեկանելի զարգացման հիմքում, գտնվեց «ժողովրդի հո-

²² Տե՛ս Покровский И. А. 1) Естественное-правовая течения в истории гражданского права. стр. 31, 2) История римского права. стр. 266, Давид Р., Жозеффе-Спинозы К Основные правовые системы современности. М. 2009, стр. 46
²³ Տե՛ս Алексеев Н.Н. Основы философии права. СПб. 1999, стр. 20, Туманов В. А. Буржуазная правовая идеология. К критике учений о праве // В.А. Туманов Избранное. М., 2010. стр. 30
²⁴ Տե՛ս Пахман С. В. О современном движении в науке права. СПб. 1882
²⁵ Տե՛ս Начаев В.М. Пандекты в римском праве// Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И.А. Ефрона (hett://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/137473).

գով»: Հռոմեական իրավունքի դոգմատիկ ավանդույթին համապատասխան ընդունվեց համընդհանուր նմուշի որակով, ինչն էլ անտեսանելի որդեգրվեց գերմանական ազգության ոգով²⁶: «Պատմաբանների» կողմից իրավունքի ընկալման օբյեկտիվիզմը կայանում է այն համոզվածության մեջ, որ դրանք միայն վերակառուցվում են սեփական անխուսափելիության մեջ, ինչպես սերմից ծառի, իրավունքի օբյեկտիվ և անհետադարձելի հասունացման սպիրիտուալիստիկ գործընթացը²⁷: XIX դ. 40-ական թթ. իրավաբանների պատմական դպրոցը փոփոխում է «մաքուր» հռոմեական իրավունքի պատմական վերակառուցման դրույթը դոգմատիկ իրավագիտության հասկացությունների տրամաբանական-դոգմատիկ համակարգի կառուցմամբ: Իրավունքի միասնական դոգ-

մայի ձևավորման և համակարգման խնդիրը, առաջադրված Ֆ.Կ. Սավինի կողմից, հետազոտություններում շեշտադրությունը տեղափոխեց պատմական մեթոդի միջոցով բացահայտված հռոմեական իրավական նյութի արդյունավետ տրամաբանական զարգացմանը: Վերջնական արդյունքում, պատմական դպրոցն աստիճանական անցնում է պանդեկտիկ դպրոցի, վերջինիս շրջանակներում հիմնական շեշտադրությունը կատարվում է ոչ թե «մաքուր» հռոմեական իրավունքի պատմական վերակառուցմանը, այլ իրավաբանական հասկացությունների տրամաբանական ավարտուն համակարգի ստեղծմանը, որն էլ կայուն նախադրյալներ ստեղծեց ժամանակակից մայրցամաքային եվրոպական իրավունքի իրավաբանական եզրաբանության զարգացման համար:

²⁶ Տէս Աннерс. Э. История европейского права. М. 1996, стр. 300.
²⁷ Տէս Муромцев С. А. К учению об образовании гражданского права// С.А. Муромцев. Избранные труды по римскому праву и гражданскому праву. М. 2004, стр. 426.

ՍԱՐԳԻՍ ԱՐՄԵՆԱԿՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ

ՄԱՅՐՅԱՄԱՔԱՅԻՆ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԿԱՅԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՓՈՒԼԵՐԸ

Սույն հոդվածում հանգամանորեն լուսաբանված են մայրցամաքային եվրոպական ընդհանուր իրավունքի (jus commune) ձևավորման և զարգացման հիմնական փուլերը, որի հիմքում ընկած են հռոմեական իրավունքը և իրավական մշակույթը, եվրոպական կաթոլիկ եկեղեցու կանոնական իրավունքը և աստվածաբանական աշխարհընկալումը:

Հոդվածում նկարագրված է նաև Միջնադարյան իրավաբանների (գլոսատորները, մեկնիչները) դերակատարությունը իրավագիտության զարգացման հարցում, մասնավորապես, այն, որ նրանք սահմանեցին Արևմուտքում իրավագիտության բնույթը, նպաստեցին նրան, որ իրավունքը ձեռք բերեց միասնական մասնագիտական տերմինաբանություն և մեթոդ, ձևավորվեցին «ճշմարիտ օրենքների» գիտելիքին տիրապետող գիտական-իրավաբանների հատուկ դաս:

Բանալի բառեր. Հռոմեական իրավունք, եվրոպական ընդհանուր իրավունք, կանոնական իրավունք, կաթոլիկ եկեղեցու գաղափարախոսություն, հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիա (ընդօրինակում):

SARGIS ARMENAKYAN

Соискатель Института Философии,
социологии и права НАН РА

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ ОБЩЕГО ПРАВА КОНТИНЕНТАЛЬНОЙ ЕВРОПЫ

В этой статье подробно освещены основные этапы формирования и развития континентального европейского общего права (jus commune), в основе которых лежат римское право и правовая культура, каноническое право европейской католической церкви и богословское мировоззрение.

В статье также описывается роль средневековых юристов (гlossаторы, толкователи) в развитии юриспруденции на Западе, в частности, что они определили характер юриспруденции на Западе, способствовали, чтобы право приобрело единую профессиональную терминологию, сформировали особый класс ученых-юристов со знанием "истинных законов".

Ключевые слова: Римское право, европейское общее право, каноническое право, идеология католической церкви, «рецепция» римского права.

SARGIS ARMENAKYAN

Phd student of the Institute of Philosophy,
Sociology and Law of NAS RA

THE MAIN STAGES OF THE DEVELOPMENT OF THE COMMON LAW OF CONTINENTAL EUROPE

This article describes in detail the main stages of formation and development of continental European common law Jus commune, which are based on Roman law and legal culture, Canon law of the European Catholic Church and the theological worldview:

The article also describes the role of medieval lawyers (glossators, interpreters) in the development of jurisprudence in the West, in particular, that they determined the nature of jurisprudence in the West, contributed to the fact that the law acquired a unified professional terminology, formed a special class of legal scholars with knowledge of "true laws".

Keywords: Roman law, European common law, Canon law reception, the ideology of the Catholic Church, the reception of Roman law.